

CRNA GORA

ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Predmetni program

GEOGRAFIJA

I i II razred srednje stručne škole

(2)

Podgorica
2017.

Sadržaj

A. NAZIV PREDMETA -	3
B. ODREĐENJE PREDMETA	3
C. CILJEVI PREDMETA	4
D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA... 5	5
E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA..... 5	5
I ILI II RAZRED	5
F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA	10
G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA	11
H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO – VASPITNIH ISHODA..... 12	12
I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA)..... 14	14

A. NAZIV PREDMETA -

GEOGRAFIJA

B. ODREĐENJE PREDMETA

Geografija je opšteobrazovni predmet koji se izučava kod nekih obrazovnih profila u 1 ili 2 razredu u srednjim stručnim školama. Nadovezuje se na sadržaje iz program Geografije u osnovnoj školi, jer se u srednjoj stručnoj školi izučava Geografija Crne Gore. Program Geografije povezan je i s drugim prirodnim i društvenim predmetima koji se izučavaju u srednjoj stručnoj školi.

Geografija predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka jer je njen predmet proučavanja odnos čovjeka i prirode, tj. istraživanje odnosa prirodno-geografskih i društveno-geografskih elemenata u prostoru.

Geografsko znanje je potrebno mladom čovjeku da bi razumio događaje u savremenom svijetu.

Geografija ima važnu ulogu u formiranju učenikove/učeničine slike o našoj domovini i razumjevanju pojava i procesa koji u njoj vladaju. Upravo u tome je značaj Geografije, jer ona nije puko poznavanje položaja neke države na karti, već poznavanje zakonitosti u prostoru, djelovanje čovjeka i ljudskih zajednica u različitim geografskim sredinama, razvoj stanovništva i naselja u njima, smjenjivanje kultura, nastanak osobina i rasprostanjenost religija, jezika, naroda u našoj državi i njihovo prožimanje.

Geografija je nauka koja prostor istražuje upravo kao sistem: upoznaje elemente, ali daje naglasak na razumjevanju interakcija među tim elementima i procesima koji iz njih slijede. U Geografiji se postavljaju pitanja *Đe, Kad, Kako, Zašto*, ali se ne zadržava samo na tim pitanjima, već pokušava određene pojave uporediti sa sličnim pojavama u drugom prostoru. Zatim pokušava utvrditi posljedice i predviđanja što će se desiti u budućnosti s određenom pojavom ili prostorom. Ova pitanja podstiču radoznalost učenika/ učenica i zanimanje za državu u kojoj živimo, ali razvijaju i intelektualne sposobnosti, posebno uočavanja uzročno – posljedničkih veza. Namjena predmeta je da učenici/ učenice stiču primjenjiva znanja, koja su nepohodna za njihov intelektualni razvoj.

Geografija u srednjim stručnim školama izučava se kod nekih područja rada 1 ili 2 razredu u IV1.III,II, nivou sa 2 časa nedeljno ili 72 časa na godišnjem nivou, od toga 56 časova obaveznog i 16 časova otvorenog dijela programa i nosi 4 kredita.

Geografija u srednjim stručnim školama izučava se kod nekih područja rada 1 ili 2 razredu u IV1.III,II, nivou sa 1 časa nedeljno ili 36 časa na godišnjem nivou, od toga 28 časova obaveznog i 8 časova otvorenog dijela programa i nosi 2 kredita.

I kod jednog i kod drugog programa kad se tiče časova otvorenog dijela programa, oni sunamijenjeni planiranju programa od strane škole, odnosno lokalne zajednice, koji može poslužiti za produbljanje sadržaja iz obaveznoga dijela programa ili uvođenja nekih novih sadržaja po potrebi lokalne zajednice, učenika/učenica, stručnoga profila i škole. Preporučuje se da i u otvorenom dijelu programa odnos teorijske nastave i vježbi i ostalih vidova nastave, bude srazmjern kao i u obaveznom dijelu programa.

Razred	Krediti	Sedmični broj časova	Broj časova – obavezni dio	Broj časova – otvoreni dio	Ukupni broj časova	Teorijska nastava	Vježbe i ostali vidovi nastave
I ili II (IV1, III, II nivo)	4	2	56	16	72	22	34

C. CILJEVI PREDMETA

Učenici treba da:

- usvoje osnovne geografske pojmove, pojave i procese u prostoru;
- usvoje osnovna znanja o prirodno – geografskim i društveno – geografskim procesima i pojavama na državnoj ravni;
- se osposobe za sticanje prostorne predstave o svom rodnom karaju, regiji, državi i osposobe da dešavanja u svom prostoru precizno lociraju;
- se osposobiti da steknu predstavu o globalnom prostoru, njegovu rasporedu, relacijama, uzajamnim vezama i međucijama;
- Upoznaju geografske vrijednosti i osobenosti svog kraja i svoje domovine i razviju pozitivna osjećanja prema njezinu prirodnom i kulturnom nasleđu, stanovništvu i privredi;
- Upoznaju dinamiku promjena geografske sredine;
- Razviju sposobnost orijentacije i čitanja geografskih karata i njihove upotrebe u nastavi i u svakodnevnom životu;
- Razvije sposobnost da razumije ključne probleme koji sve više zaokupljaju savremeno čovječanstvo ;
- Uoče neophodnost odgovornog korišćenja prirodnih dobara i potrebe očuvanja i unapređenja životne sredine
- Razumije značaj održivog razvoja;
- Razvije sposobnost upotrebe jednostavnih metoda geografskog istraživanja;
- razvijena sposobnost kritičkoga mišljenja (prosudivanja) i sposobnost rješavanja problema;
- razvijene stvaralačke sposobnosti (kreativnost);
- osposobljenost za samoorganizovano učenje (učenje učenja);
- razvijene socijalne kompetencije (saradnje, timskog rada..);
- poznavanje ljudskih prava i prava djece i osposobljavanje za njihovo poštivanje i sprovođenje;
- razvijene praktično-radne vještine za svakodnevni život;

- razvijena sposobnost donošenja odluka o vlastitom profesionalnom razvoju.

D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA

Geografija predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka. Zato ima i korelaciju sa Biologijom, Ekologijom, Istorijom, Sociologijom ali i sa nekim stručnim predmetima naročito kada su u pitanju sadržaji iz društvene geografije Crne Gore.

Međupredmetne oblasti / teme obavezne su u svim nastavnim predmetima i nastavnici/nastavnice su obavezni da ih ostvaruju. Međupredmetne oblasti / teme su sadržaji koji omogućavaju da se u opšteobrazovni kurikulum uključe određeni ciljevi i sadržaji obrazovanja koji nijesu dio formalnih disciplina ili pojedinih predmeta ili koji su po strukturi interdisciplinarni. Ti sadržaji doprinose integrativnome pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta. Međupredmetne teme: Učenje učenja; Upotreba informacionih i komunikacionih tehnologija (ITK); Preduzetništvo; Građansko vaspitanje i obrazovanje; Lični, socijalni i emocionalni razvoj učenika; Zdravi stilovi života (zdravstveno vaspitanje i obrazovanje); Održivi razvoj (ekološko vaspitanje i obrazovanje)

E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA

I ili II razred

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će moći/biti sposoban/biti u stanju da objasni položaj, veličinu, granice, državno uređenje Crne Gore i oblikovanje teritorije Crne Gore

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik/ca će moći da:

- Objasni prirodne i administrativne granice Crne Gore
- Osposobljen da nacrtaj nijeme karte Crne Gore i unosi u njih geografske elemente
- Objasni položaj Crne Gore i upoređuje sa drugim državama
- Opisuje državne simbole i objasni njihovo značenje
- Objasni državno uređenje
- Objasni proces stvaranja države teritorije Crne Gore
- Upoređuje privredni i društveni razvoj Crne Gore u različitim državnim zajednicama u kojima je bila sastavni dio.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na osnovne elemente geografskoga položaja, veličine i granica Crne Gore. Nastavnik/nastavnica treba da upućuje i osposobljava učenike/učenicice za korišćenje i čitanje geografske karte i izradu najjednostavnije karte Crne Gore.

Nastavnik/nastavnica navodi učenike/učenicice da povezuju prethodna znanja i iskustva s novim sadržajem.

a) Sadržaji/pojmovi

Sredozemna zemlja; balkanska zemlja, kopnene, morske, prirodne, granice, državni simbolivještačke, Stara Crna Gora, Brda, vladika, Berlinski kongres, državnost, nezavisnost, referendum.

b) Aktivnosti učenja

- uz korišćenje geografske karte objašnjavaju geografski položaj Crne Gore i izvode zaključke o pogodnostima položaja.
- Uz pomoć karte, grafičkih pokazatelja, upoređuju veličinu teritorije sa susjednim i drugim evropskim državama.
- Uz pomoć karte istražuju granice, navode sušedne države.
- Radi seminarske radove, na osnovu znanja iz Istorije, o formiranju državne teritorije.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 1+2**Obrazovno-vaspitni ishod 2**

Na kraju učenja učenik će moći/biti sposoban/biti u stanju da objasni prirodne karakteristike Crne Gore (reljef, klimu, vode, biljni i životinjski svijet, nacionalne parkove.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik/ca će moći da..

- Obrazlaži faktore koji su formirali i mijenjali izgled površine Crne Gore
- Objašnjava osnovnu geološku strukturu i seizmičnost tla u Crnoj Gori
- Navodi reljefne cjeline u Crnoj Gori
- Objasni prirodne karakteristike Jadranske oblasti
- Analizira posebnosti Boke – Kotorske
- Ocjeni uslove živote u Jadranskoj oblasti
- Opiše prirodne karakteristike oblasti dubokog krša.
- Razlikuje oblike reljefa u kršu
- Analizira uslove života u oblasti dubokog krša.
- Objasni prirodne karakteristike Udoline središnje Crne Gore.
- Ocjeni uslove života u Udolini središnje Crne Gore
- Opiše prirodne karakteristike oblasti visokih planina i površi.
- Ocjeni ulogu planina, površi, kotlina, riječnih kanjona u prostoru.
- Objasni prirodne karakteristike sjevero- istočne Crne Gore.
- Analizira uslove života u oblasti Sjevero-istočna Crna Gora. Uporedi reljefne cjeline
- Procjenjuje uslove života u različitim oblastima u Crnoj Gori.
- Obrazloži geografske faktore i klimatske elemente koji utiču na klimu Crne Gore
- Navodi klimatske tipove u Crnoj Gori i analizira njihove karakteristike i uticaj
- Ocijeni značaj Jadranskog mora i kopnenih voda
- analizira razmještaj kopnenih voda i njihov značaj i specifičnosti rijeka i jezera
- upoređuje slivove kojima pripadaju rijeke Crne Gore i njihove veće pritoke
- osposobljen da crta kartu Crne Gore i unosi veće rijeke i jezera
- identifikuje probleme u vezi sa snabdijevanjem čistom vodom, probleme u vezi sa zagađenjem voda
- Uporedi biljne i životinjske zajednice planinske i primorske Crne Gore

- Objasni specifična obilježja svakog nacionalnog parka

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na osnovne karakteristike reljefnih cjelina. Nastavnik/nastavnica usmjerava učenike/učenice na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja. Nastavnik/nastavnica treba da planira terenski rad, omogući učenicima/učenicama posjetu nekome od interesantnih oblika reljefa u svom kraju i okolini, posjetu meteorološkoj stanici, nekom vodenom objektu, nacionalnom parku. Nastavnik/nastavnica treba da navodi učenike/učenice da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva s novim sadržajima, podstiče ih na slobodno razmišljanje i postavljanje pitanja. Nastavnik/nastavnica treba da navodi učenike/učenice da na osnovu usvojenih i novih znanja i iskustava ustanove sličnosti i razlike između različitih tipova klime i da zaključuju o uslovima za život. Nastavnik/nastavnica treba da navodi učenike/učenice da na osnovu vlastitih znanja i iskustava ustanovljavaju sličnosti i razlike međurazličitim vodama i da zaključuju o njihovu značaju. Nastavnik/nastavnica treba da posebno naglasi problem sve veće nestašice čiste vode i usmjerava učenike/učenice na kritičko razmišljanje o štetnome uticaju čovjeka na okolinu. Nastavnik/nastavnica treba da podstiče učenike/učenice na traženje odgovora zašto se neka područja stavljaju pod zaštitu. Organizuje grupni oblik rada uz konkretne zadatke, upućuje učenike/učenice na različite izvore saznanja, pomaže im u prikupljanju, selekciji materijala, pripremi izvještaja.

a) Sadržaji/pojmovi

Brdsko-planinska oblast; nizijska oblast; primorska oblast, spoljašnje sile, Sutorina, Luštica, Boka Kotorska, Oštrirt, Bojana, klif, plaža, potkapina, pećine, škrapa, vrtača, uvala, kraško polje, jama, pećina Zetska ravnica; Bjelopavlička ravnica; Nikšićko polje; Duga Dinarski sistem; lednički reljef; fluvijalni reljef Sredozemna klima; izmijenjena sredozemna klima; umjerenokontinentalna klima; planinska klima; subplaninska klima, temperaturna inverzija Jadransko more; rijeke; jezera; lednička, kraška, riječna i vještačka jezeravode u kršu, salinitet, promil, estavela, tajnica, ponornica, biljna zajednica; makije, šume, trave; ekološka ravnoteža, šumski kompleksi, aromatično bilje, šumski plodovi, Biogradska gora; Skadarsko jezero; Durmitor; Lovćen; Prokletije, ekološka država

b) Aktivnosti učenja

- Na osnovu filma, fotografija, vlastitoga zapažanja objašnjavaju nastanak različitih oblika reljefa.
- U grupama istražuju prednosti i nedostatke koje su zapazili u različitim reljefnim oblastima i tokom prezentacije obrazlažu, dovode u vezu, zaključuju, diskutuju, daju prijedloge za razvoj i primjenu resursa.
- Na osnovu geografske karte kao modela, prave sopstvene karte na koje samostalno ucrtavaju i zapisuju nazive rijeka, jezera.
- Na osnovu grafičkih pokazatelja daju mišljenje o klimatskim elementima.
- U grupama dobijaju istraživački zadatak da utvrde zaštićene biljne i životinjske vrste i zajednice i predlože i obrazlože mjere.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 11+17

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će moći/bit i sposoban/bit i u stanju da obrazlaže društvene karakteristike Crne Gore.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik/ca će moći da:

- analizira kretanje broja stanovnika na nivou države i po regijama,
- razlikuje faktore koji utiču na kretanje stanovništva u Crnoj Gori;
- izračuna gustinu naseljenosti;
- analizira prostorni razmještaj stanovništva i njegove uzroke i posljedice
- obrazloži uzroke masovnih migracija u prošlosti i u novije vrijeme.
- definišu natalitet, mortalitet i izračunavaju prirodni priraštaj stanovništva,
- objasni strukture stanovništva (starosna, rasna, religijska, jezička, nacionalna);
- objasni pojam naselja i izdvajaju gradska i seoska naselja,
- objasni uticaj drugih civilizacija na postanak i razvoj naselja i njihove prepoznatljivosti
- obrazloži zašto su Cetinje odnosno Podgorica prijestonica odnosno glavni grad,
- opisuje i objašnjava funkcije Podgorice, Cetinja i drugih naselja
- analizira savremene probleme seoskih i gradskih naselja.
- identifikuje aktivnosti kojima čovjek zagađuje prirodnu sredinu;
- identifikuje obnovljive i neobnovljive resurse u Crnoj Gori;
- objasni značaj energetske resursa U Crnoj Gori;
- definiše pojam privrede i ukazuju na njen značaj Crnoj Gori;
- razlikuju privredne djelatnosti ;
- analizira uticaj prirodnih i društvenih faktora na privredu Crne Gore
- navodi vrste industrije, objašnjava i dovodi u vezu raspored I položaj industrijskih objekata;
- analizira poljoprivredni razvoj do sada I predlaže dlu prspektivu razvoja
- objasni turističke vrijednosti Crne Gore I uočava značaj turizma za državni razvoj.
- nabroji vrste saobraćaja, važne saobraćajne pravce I veze sa susjednim državama.
- objasni važnost trgovine za privredni razvoj

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na osnovne karakteristike stanovništva, a u obradi sadržaja neizbježna je upotreba određenih statističkih podataka, dijagrama, grafikona. Nastavniku/nastavnici se preporučuje da od učenika/učenica ne zahtijeva memorisanje brojčanih podataka, već da ih upućuje kako se oni koriste. Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na različite funkcije i tipove naselja, osmišljava rad u timu (grupama), pomaže učenicima/učenicama u popunjavanju nijeme karte, izradi seminarskih radova. Nastavnik/nastavnica treba da ukaže na razvoj privrede u cjelini i pojedinim privrednim djelatnostima, kao i o prirodnoj osnovi razvoja. S obzirom na složenost ove problematike, težište treba da bude na najvažnijim karakteristikama razvoja.

a) Sadržaji/pojmovi

Migracije, gradsko stanovništvo, seosko stanovništvo, starosna struktura, konfesionalna struktura, nacionalna struktura, ekonomska struktura, struktura po polu, obrazovna struktura, seoska naselja; gradska naselja; funkcije naselja; urbano naselje, ruralno naselje, depopulacija,

turizam; poljoprivreda; industrija;saobraćaj; trgovina; trgovinski bilans; tranzicija

b) Aktivnosti učenja

- prave kreativne karte na kojima predstavljaju bogatstvo različitosti koje zapažaju u odnosu na stanovništvo Crne Gore, prezentuju ih i zastupaju.
- Objašnjavaju uzroke i posljedice migracija stanovništva, na karti najprije samostalno, pa u grupama određuju pravce kretanja i predstavljaju pred ostalima, obrazlažu i diskutuju.
- Na osnovu vlastitih znanja i tematske karte navode privredne potencijale Crne Gore.
- U grupama dobijaju zadatak da analiziraju, povežu i objasne društvene karakteristike i privredu.

c) Broj časova realizacije (okvirno): 6+10

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će moći/bititi sposoban/bititi u stanju da objašnjava prirodne i društvene karakteristike regija u Crnoj Gori

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik/ca će moći da..

- Objasi faktore koji su uticali da se izdvoje regije Crne Gore
- Obrazlaže prirodne i društvene karakteristike regija u Crnoj Gori
- upoređuje regije Crne Gore prema specifičnim karakteristikama
- analizira i predlaže mogućnosti razvoja regija

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

Nastavnik/nastavnica treba da navodi učenike/učenice da na osnovu vlastitih znanja i iskustava na konkretnim primjerima pronalaze sličnosti i razlike između geografskih regija Crne Gore. Nastavnik/nastavnica treba da organizuje raznovrsne aktivnosti i oblike rada (grupni rad, timski rad, rad u paru) prilikom realizacije ove teme. Sadržaj nastavne teme obogatiti ilustrativnim, filmskim materijalom, statističkim podacima i sl.

a) Sadržaji/pojmovi

Crnogorsko primorje; srednja CrnaGora; sjeverna Crna Gora

b) Aktivnosti učenja

- na karti Crne Gore pokazuje geografske regije;
- rade seminarski radove na temu *Regija Crne Gore*;
- analiziraju grafikone i crtaju tematske karte geografskih regija

c) Broj časova realizacije (okvirno): 3+5

F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

Nastavnicima/nastavnicama se preporučuje orijentacioni broj časova po obrazovno- vaspitnim ishodima. Obrazovno - vaspitni ishodi i ishodi učenja dati su tabelarno. Nastavnika/nastavnica ostvaruje ih kroz aktivnosti učenika/učenica. Jednom aktivnošću mogu se dostići više ishoda, ali jedan ishod može se dostići preko više različitih aktivnosti.

Sloboda i kreativnost nastavnika/nastavnica ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbor nastavnih metoda i oblika rada, raspored nastavnih sadržaja, izbor nastavnih sredstava i aktivnosti za svaki obrazovno vaspitni ishod. Primjeri aktivnosti samo su predloženi i nastavnik/nastavnica može upotrijebiti i druge načine za dostizanje ishoda . Prilikom planiranja nastavnoga sadržaja nastavnik/nastavnica treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika/učenice, njegovim/njenim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola raspolaže.

Aktivizacija učenika/učenica moguća je primjenom nove nastavne tehnologije i primjenom svih onih metoda koje već dugo imaju primjenu u nastavi. Važno je samo primijeniti ih tako da se omogući maksimalna aktivnost učenika/učenica. Neki od oblika nastave koji mogu učiniti da nastava bude aktivna jesu:

- problemska nastava
- programirana nastava
- učenje otkrivanjem
- individualizovana i diferencirana nastava
- mikronastava (individualni rad, rad u parovima i rad u grupama)
- učenje uz pomoć kompjutera.

Nastavnicima/nastavnicama se preporučuje da u okviru svakog obrazovno – vaspitnog ishoda obrade i odgovarajuće sadržaje otvorenog dijela programa. Naprimjer da obrade sadržaje iz neposredne okoline, vodeći računa o usklađenosti sadržaja, a kako bi učenici/učenice mogli/mogle praviti poređenja određenih nastavnih sadržaja s njima poznatim i bliskim sadržajima iz neposrednoga okruženja.

U nastavi geografije upoznajemo se s mnoštvom geografskih informacija, pojmova, naziva, statističkih podataka. U tome pogledu veoma je važno da se razvijaju sposobnosti za najlakše i najbrže usvajanje, obradu i primjenu geografskih informacija. Nastavnici/nastavnice treba da koriste metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnoga od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Sama priroda geografije, kao nauke koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, samim tim i nauke koja podrazumijeva ikorišćenje dostignuća drugih nauka, predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA

a) Prilagođavanje programa djeci sa posebnim obrazovnim potrebama

Članom 11 Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama propisano je da se u zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, kao i od individualnih sklonosti i potreba djece obrazovni programi, pored ostalog mogu: a.) modifikovati skraćivanjem ili proširivanjem sadržaja predmetnog programa; b.) prilagođavati mijenjanjem metodike kojom se sadržaji predmetnog programa realizuju.

Član 16 istog Zakona propisuje da je škola, odnosno resursni centar dužan da, po pravilu, u roku od 30 dana po upisu djeteta, donese individualni razvojno-obrazovni program za dijete sa posebnim obrazovnim potrebama (IROP), u saradnji sa roditeljem i o tome obavijesti Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje i Ispitni centar.

U toku procesa upoznavanja učenika poželjno je uspostaviti saradnju sa osnovnom školom koju je učenik pohađao i preuzeti prateću dokumentaciju o učeniku (IROP-e, Rješenja, izvještaje o napredovanju i sl.).

Individualnim razvojno-obrazovnim programom se određuju: oblici vaspitno-obrazovnog rada za vaspitno-obrazovne oblasti, odnosno predmete/module, način izvođenja dodatne stručne pomoći, prohodnost između programa, prilagođavanje u organizaciji, standardi znanja, postignuća i vještina, provjera, ocjenjivanje znanja, postignuća i napredovanja djeteta, kao i raspored časova. Za pripremu, primjenu, praćenje i prilagođavanje programa, škola obrazuje stručni tim koji čine: nastavnici, stručni saradnici škole ili resursnog centra, uz učešće roditelja. Individualni razvojno-obrazovni program se može u toku godine mijenjati, odnosno prilagođavati u skladu sa napretkom i razvojem djeteta.

b) Prilagođavanje programa nadarenim učenicima

Prema Strategiji za razvoj i podršku darovitim učenicima (2015-2019), predviđen je Specifični cilj „Omogućiti obogaćivanje kurikuluma kao jedan od modela podsticanja darovitosti u školi“.

Kurikulum se obogaćuje po širini, ishodima i sadržajima učenja, kao i po dubini, metodama nastave/učenja koje treba da angažuju više misaone procese u obradi tih sadržaja, a u skladu sa sposobnostima, sklonostima, interesovanjima i motivacijom darovitih učenika. U procesu planiranja nastave, potrebno je da nastavnici pažljivo definišu ishode, sadržaje i metode učenja, koji će biti izazovni za darovite učenike i odgovarati njihovom stepenu razvoja, ali i biti povezani sa jezgrom modula. Sadržaji, kojima se obogaćuje program, treba da budu primjereni učenikovim interesovanjima, u cilju podsticanja njihove motivacije za rad i daljeg razvoja svih potencijala. Oni treba da budu dovoljno izazovni i raznovrsni da podstiču više misaone procese. Naglasak treba staviti na sticanje temeljnih znanja, a ne samo činjenica, pri čemu tempo rada treba da bude fleksibilan i da odgovara brzini napredovanja svakog darovitog učenika. Važno je da nastavnici koriste interdisciplinarni pristup u nastavi, koji je zasnovan na integraciji problema iz različitih oblasti nauke, jer se tako podstiče želja darovitih učenika za proširivanjem i produblivanjem znanja, kao i razvijanjem sposobnosti da reaguju na različite pojave.

Planiranje i pripremanje nastave treba da sadrži različite pristupe poučavanja, različite metode učenja i, na kraju, različite načine prezentovanja onog što se naučilo. Nastavu treba organizovati tako da omogući učenicima da primjenjuju metode učenja kao što su: rješavanje problema, izrada radova, istraživanja, kooperativno učenje, divergentno učenje i sl. Prilikom realizacije obogaćenog kurikuluma za redovnu nastavu, darovite učenike ne treba izdvajati iz odjeljenja, već im omogućiti individualan ili rad u grupi na zadacima i projektima uz stručno vođenje nastavnika. Postignuća u učenju se mogu unaprijediti kada daroviti učenici borave i uče u grupi onih sa sličnim sposobnostima i interesovanjima. Stoga je pored planiranja redovne nastave, potrebno sačiniti i plan rada dodatne nastave i sekcija slobodnih aktivnosti čijom će se realizacijom odgovoriti potrebama i interesovanjima darovitih učenika. U ovim planovima je potrebno posebno definisati ishode učenja koje podstiču više misaone procese (analiza, sinteza, evaluacija) kao i razvoj vještina.

H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO – VASPITNIH ISHODA

Provjera i ocjenjivanje znanja je najvažnija i najosetljivija faza vaspitno-obrazovnog rada. Od nastavnikova/nastavničina vrednovanja znanja učenika/učenica zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici/učenice učiti s razumijevanjem i znanje upotrebljavati u školi i u svakodnevnome životu.

Uloga nastavnika/nastavnice kao procjenjivača, evaluatora u nastavnome procesu veoma je važna, a ona između ostalog obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja
- primjenu različitih oblika ocjenjivanja i provjeravanja znanja
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkoga rada od strane nastavnika/nastavnice
- analiziranje individualnoga postignuća učenika/učenice u odnosu na njegove/njene sposobnosti, radne navike, motivaciju...

Kvalitet provjeravanja znanja biće na najvišem nivou uz poštovanje stručnih didaktičkih načela u provjeravanju i ocjenjivanju znanja, kao što su primjena različitih načina i formi, uvažavanje individualnih razlika učenika/učenica, objektivnost, strpljivost, planiranje i javnost ocjenjivanja.

Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja znanja (usmenoga i pismenoga) nastavnici/nastavnice treba da uzmu u obzir ove ciljeve: znanje, razumijevanje, analizu, sintezu, upotrebu, vredovanje. Geografska nastava treba da bude usmjerena na razmišljanje o načinu rješavanja problema, osposobljavanje za vlastito određivanje i odlučivanje o problemima. Cilj je razvijanje interesa i sposobnosti učenika/učenica.

Ako nastavnik/nastavnica dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće se još dvije veoma važne psihološke funkcije: motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje se ne smije vezivati samo za utvrđivanje konačnih ocjena, nego se više koristi kao sredstvo praćenja toka nastavnog procesa.

Kako bi se obezbijedila usklađenost provjeravanja sa predviđenim ishodima programa potrebno je ubuduće proširiti repertoar načina i oblika provjeravanja, da se provjeravanjem pored saznanjih obuhvete i ostali ishodi programa: primjena znanja, rješavanje problema, kreativno i kritičko mišljenje itd.

Usklađivanje ishoda programa sa oblicima provjeravanja znanja učenika:

Ishod programa	Oblici provjeravanja
Poznavanje (npr. znati imenovati, navesti, prepoznati, identifikovati)	Usmeno provjeravanje; stavke u objektivnim testovima, poput dopunjavanja kratkih odgovora, zadataka sparivanja, označavanja, pitanja sa višestrukim odgovorima
Razumijevanje (npr. moći interpretirati, navesti primjer ili ilustraciju, klasifikovati, sažeti, uporediti, objasniti, zaključiti ili predvidjeti)	Razgovor, diskusija na času, eseji, problemski zadaci, pojmovne mape, dijagrami uzroka i posljedice, pitanja s višestrukim odgovorima
Primjena (npr. sprovesti, primijeniti, demonstrirati, upotrijebiti)	Rješavanje problemskih zadataka; izvođenje aktivnosti
Analiza (npr. razlikovati, razlučiti, sistematizovati, pripisati)	Studije slučaja, projekti, vježbe rješavanja problema, debate, eseji (seminarski rad), istraživački radovi
Evaluacija (npr. provjeriti, pratiti, kritikovati, procijeniti)	Kritički prikazi, kritike, studije slučaja, dnevници, problemski zadaci, debata
Kreativna produkcija (npr. generisati, napraviti hipotezu, osmisлити, planirati, proizvesti, konstruisati)	Istraživački projekti, eksperimenti, izvođenje, eseji, dizajniranje veb stranica.

Ocjenjivanje je pridavanje brožčane ili opisne vrijednosti (ocjene) rezultatima praćenja i vrednovanja znanja i zalaganja učenika a na osnovu unaprijed utvrđenih kriterijuma.

Kriterijumi ocjenjivanja se izvode iz ishoda programa i govore nam šta će učenik biti u stanju da uradi na određenom nivu ocjene. Prilikom definisanja kriterijuma ocjenjivanja u kognitivnom području često se koristi Blumova taksonomija.

PAMĆENJE - Učenik se prisjeća prethodno naučenog gradiva, zna specifične činjenice, metode, procedure, zna osnovne koncepte i principe, poznaje terminologiju, datume, ličnosti, mjesta, ključne ideje, ko, šta, kada, (zadaci tipa: imenuj, nabroji, definiši, odaberi...).

RAZUMIJEVANJE - Učenik se izražava svojim riječima, opisuje, objašnjava, navodi vlastite primjere. Razlikuje uzroke i posljedice; interpretira grafikone, tabele, karte (zadaci tipa: *poređaj, protumači, razlikuj, grupiši...*).

PRIMJENJIVANJE - Ranije naučeno znanje koristi u novim situacijama, upotrebljava pojmove u novim kontekstima, rješava probleme, pravilno upotrebljava procedure, primjenjuje zakone (zadaci tipa: *primjeni, klasifikuj, modifikuj, demonstriraj...*).

ANALIZIRANJE - Učenik identifikuje komponente znanja, razumije strukture i kompozicije, razumije logičke postavke u zaključivanju, razlikuje činjenice i zaključake, otkriva glavne ideje, autorovo stajalište i pristranost, razlikuju bitno od nebitnog, sažima, uočava sličnosti i razlike, uspoređuje... (zadaci tipa: *urediti, zaključiti, analizirati, klasifikovati, rastaviti na djelove...*).

EVALUIRANJE - Sposobnost da se procijeni vrijednost materijala, da se donese odluka na osnovu

datih kriterijuma i standarda, donese svoje mišljenje, sudi, odlučuje (npr. zahtjevi: *ocijeni, obrazloži, argumentuj, zaključi...*).

KREIRANJE - Sposobnost da se nepovezani elementi povežu u koherentne i funkcionalne cjeline, da se reorganiziraju u nove oblike i strukture. Npr. učenici pišu esej ... *strukturiraj, generalizuj, kombinuj...*

U našim školama koristi se numerička skala od 1 do 5, pa je potrebno precizno opisati ponašanje učenika za svaki od pozitivnih dijelova skale (od 2 do 5).

Primjer za ocjenu:

- za ocjenu dovoljan - Navodi države sa kojima se graniči Crna Gora i umije pokazati na karti granicu I izdvoji ti je za razne pogranične države.
- Za ocjenu dobar- Crta granicu i pravi nijemu kartu Crne Gore I određuje kojim dijelom je prirodna a kojim administrativna granica.
- Za ocjenu vrlo dobar – upoređuje prirodnu i administrativnu granicu i identifikuje granične problem.
- Za ocjenu odličan – analizira granične problem i predlaže načine njihovog rešavanja.

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba biti usmeno i pismeno. Pismena provjera znanja treba se obavljati na objektivnim testovima, kojipokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenici/učenice treba da budu unaprijed upoznati s kriterijumima ocjenjivanja. Prilikom praćenja I ocjenjivanja rada učenika/učenice treba uzeti u obzir i rad na terenu, vježbe, izlaganje seminarskih radova, zbirki. Nastavnik/nastavnica neprocjenjuje samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, saradnju, snalaženje u grupnome rješavanj zadataka, rezultate grupnoga oblika rada itd.

Prilikom provjere znanja učenicima/učenicama treba omogućiti korišćenje odgovarajućih pomagala (različite vrste karata, slikovni materijal, grafičke prikaze ...) kako bi najlakše pokazali svoje znanje.

I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA (STRUČNA SPREMA I LITERATURA)

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave geografije neophodan je kabinet ili specijalizovana geografska učionica. Učionica treba biti opremljena potrebnim nastavnim sredstvima, literaturom, didaktičkim pomagalima i audio-vizuelnim sredstvima. Radi upotrebe audio-vizuelnih sredstava trebalo bi da postoji mogućnost da se učionica zamrača.

Vizuelna sredstva dijele se na dvodimenzionalna i trodimenzionalna, a i jedna i druga mogu biti statična i dinamična. Dvodimenzionalna statična sredstva jesu karte, slike, dijagrami, grafikoni, crteži, skice, kartogrami, dijafilmovi, dijapozitivi, a dinamična su aplikacije, nijemi filmovi, televizijske emisije. Trodimenzionalna statična sredstva su razne kolekcije, reljefni modeli, makete, a dinamična globusi, telurijumi i dinamični modeli.

Osnovno nastavno sredstvo u nastavi geografije jesu raznovrsne geografske karte i globusi.

Neophodne su ove geografske karte:

- karte Crne Gore (fizičko-geografske, tematske)
- određene tematske karte (npr. privredne, klimatske, biogeografske, saobraćajne, turističke...)
- određene reljefne karte.

Kabineti, specijalizovane učionice trebaju biti opremljeni i odgovarajućim audio-vuzelnim sredstvima:

- dijaprojektorom s dijafilmovima
- episkopom
- grafoskopom
- televizorom
- foto-aparatom
- video-rikorderom
- kasetofonom s CD-om
- kompjuterom s TV-karticom, mogućnošću upotrebe novih informatičkih sredstava i interneta.

Kabineti trebaju biti opremljeni i različitim modelima, fotografijama, DVD-a s odgovarajućim filmovima, TV-emisijama, čart-tablom, projekcionim platnom, odgovarajućim audio-kasetama i CD-ima, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji... Učionica / kabinet treba da ima ormare za čuvanje nastavnih sredstava.

U učionici/kabinetu nastavnik/nastavnica treba da ima na raspolaganju odgovarajuću literaturu i udžbenike, odgovarajuće priručnike, časopise, geografske atlase, radne sveske, zbirke zadataka...

Za izvođenje terenskoga rada i ekskurzija potrebna su odgovarajuća pomagala, kao što su termometri za vazduh, vodu i zemljište, barometar, metar-pantljike, bidoni za vodu, lopata na rasklapanje, štoperice, lakmus papir, kompas, mjerač padavina, mjerač vjetra, topografske karte, planovi kraja će se terenski rad izvodi.

Geografiju u srednjoj stručnoj školi može izvoditi nastavnik/nastavnica ili profesor/profesorica geografije sa 240 kredita, nastavnik/nastavnica ili profesor/profesorica istorije i geografije sa 240 kredita, specijalizant geografije (profesor geografije) sa 240 kredita ,a koji su stekli licencu, u skladu sa odredbama Zakona o stručnom obrazovanju.

Pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, potrebno je da nastavnik/nastavnica radi na kontinuiranom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi i dr.).

Nov način rada podrazumijeva i niz kompetencija: potrebno je da nastavnik/nastavnica bude dobar organizator (planiranje i izvođenje terenskoga rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projekatskih radova itd.).

Preporučena literatura za učenike/učenice

- Dragan Miranović : Geografija za srednje stručne škole, Podgorica 2004.
- Grupa autora: Geografski atlas za srednju školu
- Veliki atlas životinja TKPP Evro, Beograd, 1991.

- Enciklopedija znanja, Gdje, Mladicinska knjiga, Ljubljana – Zagreb, 1990.
- Popularna literatura (Časopisi »Gea«, »Zemlja i ljudi«, »National geographic«)
- Ilustrovana enciklopedija, Vasiona, »Zmaj«, Novi Sad, 2001.

Preporučena literature za nastavnike/nastavnice

- B. Radojičić: Geografija Crne Gore - prirodna osnova, "Unireks", Nikšić, 1996. godine
- S. Kasalica: Sjeverna Crna Gora, "Unireks", Nikšić, 1998. godine
- R. Bakić, S. Popović, B. Radojičić, M. Burić, S. Kasalica, Z. Ivanović, M. Vukotić: Geografija Crne Gore, "Univerzitetska riječ", Nikšić, 1991. godine
- M. Burić: Geografsko-istorijski atlas Crne Gore, Institut za geografiju, Nikšić, 2002.
- M. Burić: Životne sredine, veličine i jedinice mjere, Medjunarodni institut za ekologiju i zdravlje čovjeka, Podgorica, 1996.
- A. Ivkov: Metodički priručnik za nastavu geografije, "PMF" - Departman za geografiju, Novi Sad, 2000. godine
- V. Rudić: Metodika nastave geografija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1978. godine
- Enciklopedijski geografski leksikon Jugoslavije, "Svjetlost", Sarajevo, 1990. godine
- P. Kartal, M. Radović: Geografski prostor Crne Gore - Geografija plus, "Unireks", Podgorica, 2002. godine
- Statistički godišnjaci

Napomena:

Nastavnici/nastavnice mogu dopuniti literaturu i preporučiti korišćenje drugih izvora u cilju aktuelizacije nastave, zbog novih dostignuća i znanja, za potrebe zadovoljenja interesa lokalne zajednice, interesa učenika/učenica i interesa socijalnih partnera.

Predmetni program **GEOGRAFIJA** za srednje stručne škole izradila je Komisija:

Dr Dragica Mijanović, predsjednica
 Dragoje Đokić, član
 Dragan Miranović, član

Nacionalni savjet za obrazovanje (II saziv) je na 15. sjednici održanoj 03. jula 2017. godine, utvrdio predmetni program **GEOGRAFIJA** za srednje stručne škole.